

ABSTRACT

This paper focuses on the social and psychological contexts of human moral development. A crucial aspect of moral development is the existence of appropriate restrictions, punishments and rewards. Positive education is the foundation of prevention. The author presents four phenomena that have a negative impact on contemporary life: a generational shift in the understanding of concepts, a hedonistic focus on the present, the absence of an educational ideal, and the processes of dehumanization and desocialization.

REŠTRIKCIA A PREVENCIA – KONTINUUM ALEBO PROTIKLADY?

Doc. PhDr. Albín Škoviera, PhD.
Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická

Súčasnosť je rozporuplná. Je pre ňu charakteristické, že na jednej strane proklamujeme diverzitu a jedinečnosť, na druhej strane bežne čierno-bielo značujeme ľudí a opozitne až nenávisťne kategorizujeme veci i javy. Buď je niekto kozmopolita (resp. nadšenec globalizácie), alebo je nacionalista, buď je niekto zástancom manželstva pre všetkých, alebo je homofób, buď sú informačné technológie len prínosom, alebo vedú len k závislosti a majú negatívne neurologické vplyvy, buď sú reštrikcie, sankcie či tresty v živote zmysluplné, alebo nezmysluplné, nespravodlivé, ubližujúce. Extrémistom je skoro každý, kto nejde v hlavnom prúde. Reálne tak popierame svoju vlastnú (či foucaultovskú?) proklamáciu, fakt, že takmer všetci ľudia a temer všetky javy a procesy fungujú v kontextoch a kontinuu, so značnými rozdielmi nielen v intenzite, ale aj v štruktúre. Nie sú čierno-biele, ale farebné a aj to navyše v mnohých odtieňoch.

Vývin morálky

Dodnes najrozšírenejšia je Kohlbergova teória morálneho vývinu (Heidbrink, 1997). Podľa nej v prvej etape tzv. predkonvenčného morálneho štádia ide o vyhýbanie sa trestu. Zlé je to, za čo sú deti, resp. jednotliv-

stane dobre a rodina k tomu ešte prispieva „rituálnymi tančekmi“, ktorými oceňuje jeho „úžasný výkon“. Sme ochotní prijať, že v prvej i druhej etape nielen samotný trest, ale i len jeho možnosť sú vlastne predpokladom zdravého osobnostného vývinu? Sme ochotní pripustiť, že v druhej etape plní túto úlohu už aj „vzájomne výhodný obchod“?

V druhom, konvenčnom štádiu ide v jeho prvej etape o interpersonálny súlad. Keď mi kedysi dieťa v „diagnostáku“, ktorému som zadal nejakú úlohu, povedalo: „ujo, že ste to vy, tak to spravím“, povedal som si, že je to skvelé, záleží mu na našom vzťahu, na mojom uznaní.

Problém by teda nemal vzniknúť, kým fungujeme v súlade so štandardnými mravnými normami, resp. vo väčšinovej spoločnosti uznávanými pravidlami v rámci predkonvenčnej a konvenčnej morálky. Dobrá mravná výchova je zrejme tou najlepšou prevenciou. Skutočná prevencia by mala mať vždy edukačný a psychologický rozmer, ponechávať voľbu s oboma možnosťami smerovania dôsledkov – sankčných i nesankčných. Bez voľby sloboda neexistuje. Implicitne je obsiahnutá vo výchove, a teda i prevencii.

Od jedinečnosti k desocializácii

Ak existuje v súčasnosti problém, ktorý sa netýka iba niekoľkých jednotlivcov, ale nezanedbateľnej časti spoločnosti, je namieste otázka: „Prečo?“ Vnímam tu najmä štyri fenomény:

- Jedným je „generačný“ posun vo vnímaní a žití takých pojmov, akými sú sloboda, jedinečnosť, zákon/právo atď., a fakt, ako sú reálne reflektované v bežnom živote niektorých ľudí. Sloboda je výber, je to možnosť nejako sa rozhodnúť, i s prípadnými negatívnymi dôsledkami, ale nie je neobmedzená (som si istý, že ani tá vnútorná sloboda). Nie je to naše lubovolné konanie v akejkoľvek situácii. Je predovšetkým sociálne, psychologicky, biologicky, právne a časovo limitovaná. Jej chápanie

„... na jednej strane proklamujeme diverzitu a jedinečnosť, na druhej strane bežne čierno-bielo značujeme ľudí a opozitne až nenávisťne kategorizujeme veci i javy.“

ci postihovaní. Pokaká sa, my vyjadríme nespokojnosť, prípadne mu dáme rituálne dve na zadok, ktorý je obrnený plienkou. V druhej etape tohto štádia, ktorú napríklad Komárik (1999) nazýva recipročným hedonizmom, je do morálneho vývinu zakomponovaná slasť. Dieťa sedí na nočníku, vykáká sa. Jemu sa

O AUTOROVI

Doc. PhDr. Albín Škoviera, PhD. (1949) je vysokoškolský učiteľ na Univerzite Pardubice. Je garantom magisterského programu resocializační pedagogika. Polovicu profesionálneho života pracoval v špeciálnych výchovných zariadeniach. Je spoluzakladateľom Linky detskej istoty.

viacerými ľuďmi je len chybné spojené s ľubovôľou. Ani „jedinečnosť“ nie je to, že len ostatní majú rešpektovať moje osobitosti. Ja som totiž iba jedinečnou „sociálnou súčasťou“ medzi ostatnými jedinečnými. Pokiaľ ide o zákon a pravidlá, ani tu ich výklad neurčujem subjektívne pre seba ja. Prijatie zákonov a pravidiel ako funkčnej súčasti mravného vývinu (druhá etapa konvenčnej morálky) je zásadné. A „právo“ nerovná sa „nárok“. Nevymáhateľnosť dodržiavania zákonov a pravidiel je cesta k „durkheimovskej“ anomii. Reštrikcie a tresty sú tu teda do istej miery „prevenciou“ rozpadu spoločnosti.

lom vlastenectvo. Súčasný individualizmus, orientácia na výkon, úspech, materiálne bohatstvo, spoločnosť viac rozdeľuje, než spája. „Idolmi“ sú tzv. celebrity, ktoré sú predovšetkým mediálnym tovarom a spravidla nie skutočnými vzormi hodnými nasledovania. Naša sebaregulácia je nedostatočná. Reštrikcie, sankcie, tresty sa stávajú vonkajším regulátorom.

- Štvrtým je dehumanizácia a desocializácia. Moderné informačné technológie priniesli zásadné zmeny vo fungovaní človeka. Od práce z domu až po trávenie voľného času. Ešte pred sto rokmi bolo prežitie človeka viazané na spo-

„Najprv sa usilujeme byť sami sebou, ten druhý je iba popri nás, a nie s nami, a nakoniec sme úplne sami. V lepšom prípade so psom. Neukotvení strácame „pôdu pod nohami“, máme depresie, neraz až s tragickými následkami.“

- Druhým fenoménom je hedonistické zameranie na prítomnosť. Inými slovami: „Budúcnosť je neistá, minulosť nezmeníme, tak načo sa ňou zťažovať.“ Carpe diem. Ide o človeka, ktorý svoju vnútornú prázdnotu, pasivitu a úzkosť kompenzuje čoraz väčšou a väčšou spotrebou. Zatiaľ čo Fromm (2009) ho nazval homo consumens, Lipovetsky (2008) o ňom až sarkasticky hovorí ako o homo consumericus. Je otázka, či proklamácia trvale udržateľného rozvoja života nie je v tomto kontexte viac marketingovým sloganom ako reálnou aspiráciou na ceste k budúcnosti.

- Tretím je absencia výchovného ideálu. Od antických čias spoločnosť vždy ako-tak spájala nejaký výchovný ideál. Od príkladov mytologických hrdinov cez smerovanie ku spásu duše, cez rovnosť – bratstvo – slobodu až po budovateľa komunizmu. V časoch vojny je výchovným ideá-

čnosť. Dnešná individualizácia nás vedie k vzájomnému odcudzovaniu a k odcudzeniu samému sebe. Už aj v rodine žijeme, slovami Iva Plaňavu (1998), spolu každý sám. Najprv sa usilujeme byť sami sebou, ten druhý je iba popri nás, a nie s nami, a nakoniec sme úplne sami. V lepšom prípade so psom. Neukotvení strácame „pôdu pod nohami“, máme depresie, neraz až s tragickými následkami.

Záver

Prevenia (sociálna, výchovná, psychologická, zdravotná) je predovšetkým dobrá výchova. Reštrikcie, sankcie sú len nástroj, ktorý nás upozorňuje, že „prechádzame na červenú“. Ak ich skutočne takto reflektujeme a prichádzajú včas, sú účinnou súčasťou sekundárnej alebo terciárnej prevencie.

ZDROJE

FROMM Erich (2009). Cesty z nemocnej spoločnosti. Praha: Earth Save CZ. ISBN 978-80-86916-10-1.

HEIDBRINK Horst (1997). Psychologie morálního vývoje. Praha: Portál. ISBN 80-7178-154-1.

KOMÁRIK Emil (1999). Pedagogika emocionálně a sociálně narušených. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-1394-7.

LIPOVETSKY Gilles (2008). Paradoxní štěstí. Praha: Prostor. ISBN 978-80-7260-184-4.

PLAŇAVA Ivo (1988). Spolu každý sám. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-292-8.